

Vilniaus
universitetas

Lietuvos
mokslo
taryba

Vilniaus universiteto mokslininkų projekto „Socialinės politikos reakcijos į COVID-19 krizės pasekmes: nedarbo ir skurdo padėties analizė, tarptautinė patirtis ir rekomendacijos Lietuvai“ finansuojamo LMTLT (Nr. P-COV-20-29) pagrindiniai rezultatai ir rekomendacijos.

Remiantis Covid-19 ekonominių bei socialinių pasekmių ir joms švelninti Lietuvos bei kitų valstybių pritaikytų priemonių analize, parengtos socialinės politikos rekomendacijos. Vadovaujantis metodologine nuostata, kad į pandemiją, kaip ir į kitas pirmines priežastis turinčias ekonomines krizes, pasireiškiančias dviem pagrindiniais pavidalais, turi reaguoti socialinė politika. Tai – visiškas arba dalinis darbo praradimas ir jo iššauktas gyventojų pajamų sumažėjimas ar visiškas jų netekimas. Pagrindinė socialinės politikos paskirtis - bent iš dalies kompensuoti netektas pajamas. Gerai sukonstruotos socialinės apsaugos sistemos tą funkciją atlieka ir krizių metu paprastai pakanka tik laikinai pakoreguoti kai kuriuos socialinės politikos parametrus. Štai, pavyzdžiui, kaip Europos Komisija vertina Suomijos reakciją į pandemiją: „... kadangi esama socialinės apsaugos sistema sušvelnino neigiamą socialinį ir ekonominį poveikį, buvo įvestos tik kelios laikinos neatidėliotinos priemonės: palengvintos bedarbio išmokų skyrimo sąlygos, laikina pagalba tėvams, kurie rūpinosi savo vaikais, kol mokyklos buvo uždarytos, ir epidemijos kompensacija socialinės paramos gavėjams“ (European Commission. Recent social policy developments in Finland, France, Kosovo and Malta. 09/10/2020).

Rekomenduojama sustiprinti Lietuvos socialinės apsaugos sistemą keturiose srityse, kuriose esamas spragas pandemija dar pagilino, o Vyriausybės reakcija, pritaikius laikinas priemones, nebuvo pakankama. Tai - nedarbo draudimas, socialinė pašalpa nepasiturintiems, vaiko priežiūros išmoka ir pajamų apsaugos senatvėje užtikrinimas.

Pajamų apsaugos senatvėje srities rekomendacijos:

Bendrajai Sodros pensijos daliai pripažinti minimalių pajamų senatvėje užtikrinimo funkciją ir transformuoti į nacionalinę pensiją. Teisės į ją kriterijus būtų amžius ir gyvenimo šalyje laikotarpis (10 metų prieš sukakus 65 m. amžiui). Šalpos pensija integruojama į naują nacionalinę pensiją.

Rekomenduojamas Scenarijus A: bendroji pensijos dalis lygi šiuo metu (2020 m.) nustatytam bendrosios pensijų dalies dydžiui įgijus būtinaįj socialinio draudimo stažą, t. y. 180,95 eurai per mėnesį, Scenarijus B: bendroji pensijos dalis lygi 2020 m. nustatytam Minimaliam vartojimo poreikių dydžiui, t. y. 257 eurai per mėnesį.

Rekomenduojama reforma skirtingai paveiktų pensijų adekvatumą, pajamų pakeitimo normą ir reformos kainą valstybės biudžetui, priklausomai nuo pasirinkto scenarijaus.

A scenarijus keičia pensijas tik tiems, kas visai neturėjo socialinio draudimo stažo, arba jis buvo mažesnis už būtinaįj, todėl bendroji pensijos dalis buvo sumažinta. Įgyvendinus rekomendacijas visi gautų nacionalinę pensiją, lygią 180,95 eurams (2021m. bendrosios pensijos dalies dydis). Šalpos pensijos neberekėtų. Kitų, kurie turi būtinaįj draudimo stažą pensijos nesikeistų.

Pagal B scenarijų visiems pensijos didėtų. Dabartiniams šalpos pensijos gavėjams nuo 140 eurų iki 257 eurų, turintiems tik minimalų draudimo stažą ir dirbusiems už minimalią algą – nuo 181 eurų irgi iki 257 eurų. Visiems kitiems jos didėtų po 76 eurus, t. y. skirtumu tarp dabar siūlomos nacionalinės pensijos lygios MVPD ir dabartinės Sodros bendrosios pensijos dalies dydžio.

A scenarijaus atveju teorinė pensijos pakeitimo norma (pagal įstatymo sąlygas apskaičiuota pensija atitinkamo dydžio atlyginimui) nesikeistų. Tik būtų išplėsta aprėptis neturinčiųjų minimalaus draudimo stažo atžvilgiu. B scenarijaus atveju labiausiai pakeitimo norma išaugtų mažiau uždirbusiems, o mažesniu laipsniu – daugiau uždirbantiems. Norint padidinti pakeitimo normą daugiau uždirbantiems, reikėtų didinti pensijų

papildomos pensijų dalies taško vertę, tuo pačiu didinant individualią pensijos dalį. Pakeitimo normos užtikrinimo funkciją atlieka individualioji pensijos dalis. Vien tik ją derėtų vadinti Sodros pensija.

Rekomenduojamos reformos B scenarijaus (įvedama MVPD dydžio nacionalinė pensija) pasekmes įvertinome naudodami EUROMOD mikrosimuliacinį modelį, kuris veikia sukoduotų Lietuvos išmokų-mokesčių taisyklių ir reprezentatyvios Pajamų ir gyvenimo sąlygų (PGS) apklausos pagrindu. Atliekant analizę buvo naudoti 2018 m. PGS tyrimo duomenys, kuriuose atspindi 2017 metų pajamos. Pastarosios modelyje yra atnaujintos iki 2021 m.

Reformos dėka pensijos ir namų ūkių pajamos didesniu mastu didėtų žemesnių pajamų kvintilėse, ypač pirmojoje. Vidutinės pajamos III-V pajamų kvintilėse padidėtų nežymiai, nes labiau didinamos mažos pensijos, kurių gavėjai labiau koncentruojasi I-II kvintilėse. Vidutinė pensija augtų 70 eurų arba 17 proc. Reikšmingas ir progresyvus pensijų didinimas (didesniu mastu mažų pensijų) turėtų reikšmingą poveikį pensininkų skurdo mažinimui. Skurdo rizikos lygis sumažėtų trečdaliu – nuo 33 proc. iki 21 proc.

Vertinant, kiek reikės papildomų lėšų rekomenduojamai reformai, apskaičiuotos papildomos išlaidos abiem scenarijams.

A scenarijus: apmokėti skirtumą šalpos pensijos gavėjams tarp siūlomos nacionalinės pensijos ir dabartinės šalpos pensijos; apmokėti skirtumą asmenims turintiems tik minimalųjį socialinio draudimo stažą tarp siūlomos nacionalinės pensijos ir dabartinės bendrosios pensijos dalies, turint minimalųjį stažą. Pagal šį scenarijų reformai reikėtų apie 73 mln. eurų, iš kurių apie 69 mln. eurų atitektų senatvės pensininkams, turintiems tik minimalųjį draudimo stažą, siekiant, kad vietoje dalinės bendrosios pensijos dalies jiems būtų mokama MVPD dydžio nacionalinė pensija. Dar apie 4,5 mln. eurų reikėtų šalpos senatvės pensijos padidimui iki rekomenduojamos nacionalinės pensijos dydžio.

B scenarijus: pakoreguoti A scenarijaus išlaidas nacionalinės pensijos padidimui nuo dabartinės pensijos bendrosios dalies dydžio iki MVPD dydžio; apmokėti skirtumą asmenims, turintiems būtinąjį socialinio draudimo stažą, tarp siūlomos nacionalinės pensijos dydžio ir dabartinės bendrosios pensijos dalies turint būtinąjį darbo stažą. Pagal B scenarijų reikėtų net 510 mln. eurų.

Aukščiau pateiktos rekomendacijos yra sąlygotos Lietuvos valstybės pandemijos metu taikytų priemonių, siekiant apsaugoti gyventojų pajamas netenkant darbo, sumažėjus algoms ar tiesiog taikytasi į kai kuriuos plačius gyventojų sluoksnius, net ir nepatyrusius finansinės žalos, bet kuriuose yra permanentiškai labiau paplitęs skurdas, kaip pensininkai ir šeimos su vaikais. Tačiau analizė atskleidė, kad net ir kai tos priemonės buvo kryptingos, jų teigiamas poveikis buvo trumpalaikis. Todėl parengtos rekomendacijos kreipiamos į ilgalaikę perspektyvą, kad socialinės apsaugos sistema būtų labiau efektyvi tiek palankios ekonominės raidos, tiek krizių metu.